

Азарка, В.У. Парушэнне акцэнталагічнай нормы ў тэрмінах іншамоўнага паходжання / В.У. Азарка // Культура мовы і грамадства : матэр. Міжнар. навук.-практ. канф.– Мн.: БДПУ, 2002 – С. 9-10.

В.У.Азарка (Беларусь, Мінск)

ПАРУШЭННЕ АКЦЭНТАЛАГІЧНАЙ НОРМЫ Ў ТЭРМІНАХ ІНШАМОЎНАГА ПАХОДЖАННЯ

Адна з задач курса “Беларуская мова (спецыяльная лексіка)”, уведзенага на нефілалагічных факультэтах педагагічных інстытутаў і універсітэтаў, — падрыхтаваць студэнтаў да авалодання навуковай тэрміналогіяй у адпаведнасці з прафесійнай накіраванасцю. Як паказвае практыка, найбольшую цяжкасць выклікае ў будучых дэфектолагаў вызначэнне націску ў тэрмінах іншамоўнага паходжання.

Як правіла, студэнты не памыляюцца, калі словы маюць фіксаваны на пэўных марфемах націск, напрыклад:

- на суфіксах –ыт, –іт у назвах запаленняў: *блефары'т, гласі'т, кераты'т, менінгі'т, міэлі'т, міязі'т, неўры'т, полінеўры'т, фарынгі'т, энцэфаламіэлі'т, энцэфалі'т;*

- на першым складзе суфіксоіда –логія (ад грэч. *logos* = “вучэнне”): *афтальмало'гія, алігафрэнапсіхало'гія, аўдыяло'гія, дэантало'гія, дэфектало'гія, оталарынгало'гія;*

-на першым складзе суфіксоіда –метрыя (ад грэч. *metreo*=”вымяраю”): *аўдыяме'трыя, афтальмадынаме'трыя, афтальмаме'трыя;*

-на першым складзе суфіксоіда –графія (ад грэч. *-grapho* = “пішу”): *дактылагра'фія, дысгра'фія, краніягра'фія, міэлагра'фія, міягра'фія, электраэнцэфалагра'фія, энцэфалагра'фія;*

У студэнтаў выклікае цяжкасць вызначэнне месца націску ў словах, што паходзяць ад грэчаскіх каранёў *kephale*=”галава” і *pathos* = “хвароба, боль

пакута”, хоць СІС падае толькі варыянт: *гідрацэфа'лія, мікрацэфа'лія, мегалацэфа'лія, мегацэфа'лія, макрацэфа'лія, акрацэфа'лія, лагана'тыя, міяна'тыя, неўрана'тыя, псіхана'тыя, энцэфалана'тыя*. Фактычна блытаюцца акцэнталагічныя нормы рускай і беларускай моў (ССИС: *неврона'ти'я и психона'ти'я*), акрамя таго, ў моўным асяроддзі замацаваўся варыянт, не адзначаны і лексікаграфічнымі даведнікамі рускай мовы. *мікрацэфалі'я, макрацэфалі'я,*

Слоўнікі і беларускай, і рускай моў кадыфікуюць толькі адзін варыянт – *лагане'дыя*, аднак носьбіты гэтых моў часта ўжываюць тэрмін з іншым націскам – *лаганеды'я*. У выніку некаторыя слоўнікі рускай мовы, выдадзеныя ў апошні час, прыводзяць як нарматыўныя абодва акцэнталагічныя варыянты.

У адных слоўніках формы *фо'бія* і *фабі'я* – дублетныя варыянты (СНБМ), у другіх, напрыклад у СІС, падаецца толькі адзін варыянт — *фо'бія*. Разам з тым адзначым разнабой у месцазнаходжанні націску ў тэрмінах, якія называюць розныя віды страху: *антрапафо'бія, агарафо'бія, базафо'бія, гідрафо'бія, ніктафо'бія* і *дысмарфафабі'я* (СІС). Тое ж назіраем і ў некаторых іншых тэрмінах, напрыклад:

- *дыдактагені'я, псіхаге'ніі, ятраге'нія*, хоць усе яны ў сваім складзе маюць адзін суфіксід –генія (ад грэч. *γενναῖ*= “нараджаю”) і абазначаюць адпаведна псіхічныя захворванні, выкліканыя парушэннямі педагагічнага такту, цяжкімі перажываннямі або неправільным разуменнем слоў урача ці яго паводзін;

- *аметрані'я, астэнані'я, геміані'я, гіперметрані'я, дыплані'я і амблію'нія, гемірало'нія* (суфіксід –опія паходзіць ад грэч. *ορσ-* “вока, зрок”).

Найбольш цяжка засвойваецца акцэнталагічная норма тых іншамоўных тэрмінаў, у якіх месца націску ў рускай і беларускай мовах не супадае: *аба'зія і абазі'я; агно'зія і агнозі'я; агра'фія і аграфи'я; аста'зія і астазі'я;*

асфі'ксія і асфiksi'я; афа'кія і афаки'я; габі'тус і га'битус, пара'ліч і парали'ч (СІС і ССІС). Прычым вялікая колькасць тэрмінаў, зафіксаваных у СІС, таксама мае націск на апошнім складзе асновы: *аблефары'я, аўтафілі'я, агласі'я, адынамі'я, акалькулі'я, акатаграфі'я, акулалі'я, алалі'я, алексі'я, амімі'я* і інш.

Такім чынам, парушэнні акцэнталагічнай нормы маюць свае прычыны. Па-першае, націск у беларускай мове рознамясцовы. Па-другое, студэнты пераважна карыстаюцца рускамоўнай вучэбнай літаратурай і часта арыентуюцца на вымаўленне, пашыранае ў моўным асяроддзі, але не заўсёды правільнае. Па-трэцяе, студэнты-дэфектолагі не маюць магчымасці практычна скарыстаць параду: сумняваешся — звярніся да слоўніка “Краткий русско-белорусский дефектологический словарь”, падрыхтаваны ў Рэспубліканскім інстытуце ўдасканалення настаўнікаў і выдадзены ў 1991 годзе, сёння знайсці вельмі цяжка; а “Слоўнік беларускай мовы” пад рэдакцыяй М.В.Бірылы (1987), пяцітомны “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы”, “Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы” (1996) амаль не фіксуюць вузкасפעцыяльныя тэрміны. “Слоўнік іншамоўных слоў” А.М.Булыкі вырашае названую праблему, на жаль, толькі часткова.

Умоўныя скарачэнні

СІС – Булыка А.М. Слоўнік іншамоўных слоў: У 2 т. – Мн.: БелЭН, 1999.– Т.1-2.

СНБМ – Бірыла М.В. Слоўнік націску ў беларускай мове.– Мн.: Нар. Асвета, 1992.

ССІС – Современный словарь иностранных слов.– М.: Рус.яз., 1992.